ಬಾದಾಮಿ ಪರಿಸರದ ಶೈವ ದೇವಾಲಯಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣೆ

ಮುಕುಂದರ ಬ. ದೊಡ್ಡಮನಿ

ಸಂಶೋಧನಾ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ, ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಮುಕ್ತ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮುಕ್ತಗಂಗೋತ್ರಿ, ಮೈಸೂರು.

DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.17296588

ABSTRACT:

ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪುರಾತನ ದೇವಾಲಯಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಪ್ರವಾಸೋದ್ಯಮ, ಪರಿಸರ ಮಾಲಿನ್ಯ, ಮಾನವನ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯ ಮತ್ತು ಪ್ರಕೃತಿಜನ್ಯ ಹಾನಿಗಳಿಂದಾಗಿ ಬಾದಾಮಿ ದೇವಾಲಯಗಳು ಹಾನಿಗೊಳಗಾಗುತ್ತಿವೆ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಬಾದಾಮಿ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಶೈವ ದೇವಾಲಯಗಳ ಇತಿಹಾಸ, ಕಲಾತ್ಮಕ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ, ಅವು ಎದುರಿಸುತ್ತಿರುವ ಸವಾಲುಗಳು ಹಾಗೂ ಅವುಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗೆ ಕೈಗೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಈ ಸಂಶೋಧನಾ ಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಲಾಗಿದೆ.

KEYWORDS:

ಬಾದಾಮಿ, ಶೈವ ದೇವಾಲಯಗಳು, ಸಂರಕ್ಷಣೆ, ಚಾಲುಕ್ಯ, ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ.

ಪೀಠಿಕೆ:

ಈ ಸಂಶೋಧನಾ ಪ್ರಬಂಧವು 'ಬಾದಾಮಿ ಪರಿಸರದ ಶೈವ ದೇವಾಲಯಗಳು' ಎಂಬ ವಿಷಯದ ಮೇಲೆ ಕೇಂದ್ರೀಕೃತವಾಗಿದೆ. ಬಾದಾಮಿ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಆರಂಭದ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಮೊದಲ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿದ್ದು, ಕ್ರಿ.ಶ. 6ನೇ ಶತಮಾನದಿಂದ 8ನೇ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಶೈವ ದೇವಾಲಯಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ಬಾದಾಮಿ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರ ವಹಿಸಿದೆ. ಬಾದಾಮಿ ಭಾರತದ ಪುರಾತನ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ, ಶಿಲ್ಪಕಲೆ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಪರಂಪರೆಯ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುವ ಸ್ಥಳವಾಗಿದೆ. ಚಾಲುಕ್ಯರು ಶೈವಧರ್ಮದ ಮಹಾ ಆಶ್ರಯದಾತರಾಗಿದ್ದು, ಶಿವನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿತ ಅನೇಕ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದರು. ಈ ದೇವಾಲಯಗಳು ಕೇವಲ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕೇಂದ್ರಗಳಲ್ಲದೆ, ಕಲಾ–ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ತಾಣಗಳಾಗಿಯೂ ಇವೆ. ಅವು ಎದುರಿಸುತ್ತಿರುವ ಸವಾಲುಗಳು ಹಾಗೂ ಅವುಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗೆ ಕೈಗೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಈ ಸಂಶೋಧನಾ ಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಬಾದಾಮಿ ಪರಿಸರದ ಶೈವ ದೇವಾಲಯಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣೆ

ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿದ್ದು, ಶೈವ, ವೈಷ್ಣವ ಹಾಗೂ ಜೈನ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸ್ಮಾರಕಗಳ ತೊಟ್ಟಿಲು ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಶೈವ ದೇವಾಲಯಗಳು ಭಾರತೀಯ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ, ಶಿಲ್ಪಕಲೆ ಮತ್ತು ಪುರಾಣಕಥನಗಳ ಜೀವಂತ ಉದಾಹರಣೆಗಳಾಗಿವೆ. ಬಾದಾಮಿ ಶೈವಧರ್ಮದ ಪ್ರಮುಖ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಶಿವನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿತ ಅನೇಕ ದೇವಾಲಯಗಳು ಇಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಅದರ ಜೊತೆಗೆ ವೈಷ್ಣವ ಮತ್ತು ಜೈನ ದೇವಾಲಯಗಳೂ ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡವು. ಶೈವ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿನ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಮತ್ತು ಶಿಲ್ಪಕಲೆ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಲಾಸ್ನೇಹವನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತದೆ. ಇವು ಭಾರತೀಯ

ದೇವಾಲಯ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪದ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವದ ಹಂತಗಳಾಗಿವೆ. ಬಾದಾಮಿ ತನ್ನ ಗುಹಾ ದೇವಾಲಯಗಳಿಗಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಗುಹೆಗಳು ಶಿಲಾಶಿಲ್ಪದ ಅದ್ಭುತ ಉದಾಹರಣೆಗಳಾಗಿವೆ. ಶೈವ, ವೈಷ್ಣವ ಮತ್ತು ಜೈನ ಪ್ರತಿಮೆಗಳು, ಪೌರಾಣಿಕ ದೃಶ್ಯಗಳು, ನೃತ್ಯಶಿಲ್ಪಗಳು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಇದಲ್ಲದೆ, ಅಗಸ್ತ್ಯ ಸರೋವರದ ಸುತ್ತಲಿನ ದೇವಾಲಯಗಳು ಚಾಲುಕ್ಯರ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಲ್ಲಿನ ದೇವಾಲಯ ನಿರ್ಮಾಣದ ಆದರ್ಶ ಮಾದರಿಗಳಾಗಿವೆ.

ಪ್ರಮುಖ ಶೈವ ದೇವಾಲಯಗಳು:

ಕ್ರಿ.ಶ. 5ನೇ ಶತಮಾನದಿಂದ 8ನೇ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ ಬಾದಾಮಿ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದ ಆರಂಭದ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿನ ಕೆಲವು ಪ್ರಮುಖ ದೇವಾಲಯಗಳು ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಕುರಿತು ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಲಾಗಿದೆ:

1. ಶೈವ ಗುಹೆ
2. ಭೂತನಾಥ ದೇವಾಲಯ
3. ಜಂಬುಲಿಂಗ ದೇವಾಲಯ
4. ಮಾಲಗತ್ತಿ ಶಿವಾಲಯ
5. ಮೇಗಣ ಶಿವಾಲಯ
6. ಕೆಳಗಣ ಶಿವಾಲಯ

1. ಶೈವ ಗುಹೆ.

ಬಾದಾಮಿ (ಪ್ರಾಚೀನ ವಾತಾಪಿ) ಚಾಲುಕ್ಯರ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿದ್ದು, ಇಲ್ಲಿನ ಗುಹಾ ಮಂದಿರಗಳು ಭಾರತೀಯ ಶಿಲಾಶೈಲಿಯ ಕಲೆಯ ಅದ್ಭುತ ಉದಾಹರಣೆ. ಬಾದಾಮಿಯ ಪರ್ವತಗಳನ್ನು ಕೊರೆದು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಮುಖ ಗುಹೆಗಳ ಪೈಕಿ ಮೊದಲನೆಯದು ಶೈವ ಗುಹೆ ಆಗಿದೆ. ಈ ಗುಹೆಯನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ. 578ರ ಸುಮಾರಿಗೆ ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಅರಸನಾದ ಮಂಗಲೇಶನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೊರೆದು ಕಟ್ಟಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಬಾದಾಮಿಯ ಅತ್ಯಂತ ಹಳೆಯ ಗುಹಾ ಮಂದಿರ. ಶೈವ ಗುಹೆ ಬಾದಾಮಿಯ ಕೋಟೆ ಪರ್ವತದ ದಕ್ಷಿಣ ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಗುಹೆಯೊಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದಾಗ ವಿಶಾಲವಾದ ಮಹಾಮಂಟಪವಿದೆ. ಸ್ತಂಭಗಳು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಶಿಲ್ಪಕಲೆಯಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಗರ್ಭಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಶಿವಲಿಂಗ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಶಿಲ್ಪ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ :

- ನಟರಾಜ ಶಿಲ್ಪ: ಶಿವನು 18 ಭುಜಗಳೊಂದಿಗೆ ವಿವಿಧ ನೃತ್ಯ ಭಂಗಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ ಶಿಲ್ಪ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಸಿದ್ಧ.
- ಅರ್ಧನಾರೀಶ್ವರ: ಅರ್ಧ ಭಾಗ ಶಿವ – ಅರ್ಧ ಭಾಗ ಪಾರ್ವತಿ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಶಿಲ್ಪ.
- ಹರಿಹರ: ಅರ್ಧ ಭಾಗ ವಿಷ್ಣು – ಅರ್ಧ ಭಾಗ ಶಿವ ರೂಪದ ದೈವಶಿಲ್ಪ.
- ಗಣಪತಿ, ಕಾರ್ತಿಕೇಯ, ಸಪ್ತಮಾತೃಕೆಯರು, ಭೂತಗಣಗಳು ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಗೋಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಸ್ತಂಭಗಳಲ್ಲಿ ಯಕ್ಷ, ಯಕ್ಷಿಣಿ, ಕೀರ್ತಿಮುಖ

ಮುಂತಾದ ಅಲಂಕಾರಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ.

ಬಾದಾಮಿಯ ಶೈವ ಗುಹೆ ದ್ರಾವಿಡ ಹಾಗೂ ನಾಗರ ಶಿಲ್ಪಶೈಲಿಗಳ ಮಿಶ್ರಣವಾಗಿದೆ. ಶಿಲಾಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಶಿವನು ಪ್ರಮುಖ ದೇವತೆ ಆದರೆ ಶೈವ – ವೈಷ್ಣವ – ಶಾಕ್ತ ಸಂಯೋಜನೆಯ ಚಿಹ್ನೆಗಳು ಸಹ ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಇಡೀ ಗುಹೆ ಧಾರ್ಮಿಕ ಭಾವನೆ ಜೊತೆಗೆ ಶಿಲ್ಪಕಲೆಯ ಕಲಾತ್ಮಕ ಮೆರುಗನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಬಾದಾಮಿಯ ಶೈವ ಗುಹೆ ಭಾರತೀಯ ಶಿಲ್ಪಕಲೆಯ ಆದಿಕಾಲೀನ ಚಾಲುಕ್ಯ ಶೈಲಿಯ ಅಮೂಲ್ಯ ಉದಾಹರಣೆ. ಇದು ಬಾದಾಮಿಯನ್ನು "ದಕ್ಷಿಣದ ಎಲ್ಲೋರಾ" ಎಂದು ಕರೆಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ಪ್ರಮುಖ ಆಕರ್ಷಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಶೈವ ಧರ್ಮದ ಆರಾಧನೆ, ತತ್ವ ಮತ್ತು ಕಲಾತ್ಮಕ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರ ಕೃತಿ. ಬಾದಾಮಿಯ ಪರ್ವತಗಳಲ್ಲಿ ಕೊರೆದು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಶೈವ ಗುಹಾ ದೇವಾಲಯ (1ನೇ ಗುಹೆ) ಚಾಲುಕ್ಯರ ಶಿಲಾಶೈಲಿಯ ಶಿಲ್ಪಕಲೆಯ ಅಪೂರ್ವ ಮಾದರಿಯಾಗಿದೆ. 6ನೇ ಶತಮಾನದ ಈ ಗುಹೆ ಈಗ ಪುರಾತತ್ವ, ಇತಿಹಾಸ, ಕಲಾ ಹಾಗೂ ಧಾರ್ಮಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅಮೂಲ್ಯ ಸಂಪತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದರ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಅತ್ಯಂತ ಅವಶ್ಯಕ.

2. ಭೂತನಾಥ ದೇವಾಲಯ:

ಬಾದಾಮಿಯ ಗುಹೆಗಳ ಪಕ್ಕದಲ್ಲೇ ಮತ್ತು ಹತ್ತಿರದ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಲಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಭೂತನಾಥ ದೇವಾಲಯಗಳು ವಿಶೇಷ ಪ್ರಖ್ಯಾತಿ ಹೊಂದಿವೆ. ಭೂತನಾಥ ದೇವಾಲಯಗಳು ಬಾದಾಮಿಯ ಅಗಸ್ತ್ಯ ಸರೋವರದ ದಕ್ಷಿಣ ದಡದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗಿವೆ. ಸರೋವರದ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುವ ಈ ದೇವಾಲಯಗಳ ದೃಶ್ಯವು ಅತ್ಯಂತ ಮನೋಹರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯವನ್ನು 7ನೇ ಶತಮಾನದ ಚಾಲುಕ್ಯರು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾರೆ. ದೇವಾಲಯದ ಶಿಲ್ಪಶೈಲಿ ಚಾಲುಕ್ಯ, ಪಲ್ಲವ ಮತ್ತು ದ್ರಾವಿಡ ಶೈಲಿಗಳ ಮಿಶ್ರಣವಾಗಿದೆ. ಭೂತನಾಥ ದೇವಾಲಯಗಳು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಶೈವ ದೇವಾಲಯಗಳು ಆಗಿದ್ದು, ಶಿವಲಿಂಗವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಗಸ್ತ್ಯ ಸರೋವರದ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಆಕರ್ಷಕ ಸೌಂದರ್ಯವಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಮಂಟಪಗಳು, ಸ್ತಂಭಗಳು, ಗೋಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಶಿಲ್ಪಕಲೆ ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರವಾಗಿ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಗರ್ಭಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಶಿವಲಿಂಗವಿದ್ದು, ಸುತ್ತಲಿನ ಗೋಡೆಗಳಲ್ಲಿ ದೇವ–ಗಣಗಳ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಈ ದೇವಾಲಯವನ್ನು "ಭೂತನಾಥ ದೇವಾಲಯ" ಎಂದು ಕರೆಯಲು ಕಾರಣ, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಆರಾಧಿಸಲ್ಪಡುವ ದೇವರನ್ನು ಭೂತನಾಥ (ಶಿವನು) ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು.

3. ಜಂಬುಲಿಂಗ ದೇವಾಲಯ:

ಅನೇಕ ದೇವಾಲಯಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಬಾದಾಮಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಜಂಬುಲಿಂಗ ದೇವಾಲಯ ಪ್ರಮುಖ ಶೈವ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯವು ತ್ರಿಕೂಟ ದೇವಾಲಯವಾಗಿದೆ. 7ನೇ ಶತಮಾನದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ದೇವಾಲಯವು ದ್ರಾವಿಡ ಶೈಲಿಯ ಗರ್ಭಗುಡಿ ಹಾಗೂ ಮಂಟಪವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಗರ್ಭಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಶಿವಲಿಂಗವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮಂಟಪವನ್ನು ಆವರಿಸಿರುವ ಸ್ತಂಭಗಳು ಸರಳವಾದರೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಅಲಂಕಾರಿಕ ಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಶಿಖರವು ಚಿಕ್ಕದಾಗಿದ್ದರೂ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಶೈಲಿಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಹೊಂದಿದೆ. ಜಂಬುಲಿಂಗ ದೇವಾಲಯವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಶೈವ ಆರಾಧನೆಗೆ ನಿರ್ಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಗರ್ಭಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡದಾದ ಜಂಬುಲಿಂಗ (ಶಿವಲಿಂಗ) ಅಲಂಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಗೋಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಸ್ತಂಭಗಳಲ್ಲಿ ಗಣಪತಿ, ಕಾರ್ತಿಕೇಯ, ಪಾರ್ವತಿ, ಭೂತಗಣಗಳು ಮುಂತಾದ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

4. ಮಾಲಗತ್ತಿ ಶಿವಾಲಯ:

ಬಾದಾಮಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಲಗತ್ತಿ ಶಿವಾಲಯ ಒಂದು ಪ್ರಮುಖ ಶೈವ ದೇವಾಲಯವಾಗಿದೆ. ಮಾಲಗತ್ತಿ ಶಿವಾಲಯವು ಬಾದಾಮಿಯ ಕೋಟೆ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಂದ ಅಗಸ್ತ್ಯ ಸರೋವರ, ಭೂತನಾಥ ದೇವಾಲಯಗಳು ಮತ್ತು ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶಗಳ ದೃಶ್ಯಾವಳಿ ಸುಂದರವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯವನ್ನು 6ನೇ–7ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮಾಲಗತ್ತಿ ಶಿವಾಲಯವು ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದ ಪ್ರಾರಂಭಿಕ ಶಿಲಾಶೈಲಿಯ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಇದನ್ನು “ಬಾದಾಮಿ ಪ್ರಾರಂಭಿಕ ದ್ರಾವಿಡ ಶೈಲಿಯ ದೇವಾಲಯಗಳ ಉದಾಹರಣೆ” ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ದೇವಾಲಯವು ದ್ರಾವಿಡ ಶೈಲಿಯ ಗರ್ಭಗುಡಿ ಮತ್ತು ಮಂಟಪ ಹೊಂದಿದೆ. ಗರ್ಭಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಶಿವಲಿಂಗ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಸುತ್ತಲಿನ ಕಲ್ಲುಮಂಟಪಗಳು ಸರಳವಾದರೂ ಪ್ರಾರಂಭಿಕ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಶಿಲ್ಪಕಲೆಯ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ.

5. ಮೇಗಣ ಶಿವಾಲಯ:

ಬಾದಾಮಿಯ ಪರ್ವತಗಳಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಶೈವ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಗಣ ಶಿವಾಲಯ ಪ್ರಮುಖ ಸ್ಥಾನ ಪಡೆದಿದೆ. ಮೇಗಣ ಶಿವಾಲಯವು ಬಾದಾಮಿ ಕೋಟೆ ಪರ್ವತದ ಉತ್ತರ ಅಥವಾ ಪೂರ್ವ ದಿಕ್ಕಿನ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇದೆ. ದೇವಾಲಯದಿಂದ ಬಾದಾಮಿ ಗುಹೆಗಳು, ಅಗಸ್ತ್ಯ ಸರೋವರ ಮತ್ತು ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ದೇವಾಲಯಗಳ ದೃಶ್ಯಾವಳಿ ಸುಂದರವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಕಳಸ, ಕುಂಭಗಳು ಇಲ್ಲದ ಶಿಖರ, ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಮೇಲೆ ಇನ್ನೊಂದು ಚೌಕಾಕಾರದ ತಳವಿದ್ದು ಅದರ ಮೇಲೆ ಶಿಖರವಿದೆ. ಸುತ್ತಲೂ ವಿಶಾಲವಾದ ಪ್ರಾಕಾರ, ಗೋಡೆಯುದ್ದಕ್ಕೂ ಅಂದವಾದ ಉಬ್ಬು ಕೆತ್ತನೆಗಳು ಇವೆ. ದೇವಾಲಯದ ಎಡಗಡೆ ಗೋಡೆ ಮುಂಭಾಗ ಬಿದ್ದು ಹೋಗಿದೆ. ಮರಳು ಶಿಲೆಯಾದ್ದರಿಂದ ವಾತಾವರಣ ಪರಿಣಾಮವುಂಟಾಗಿ ಬಹಳಷ್ಟು ವಿಗ್ರಹಗಳು ನಾಶವಾಗಿವೆ. ಅಳಿದುಳಿದ ಅವಶೇಷಗಳಿಂದ ಈ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಸುಂದರವಾದ ಎತ್ತರವಾದ ವೇದಿಕೆ ಇದ್ದು, ಮುಖ ಮಂಟಪ, ಸಭಾ ಮಂಟಪ, ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಾಪಥವಿದ್ದ ಬಗ್ಗೆ ಗೋಚರಿಸುವುದು. ದೇವಾಲಯದ ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಾಪಥಕ್ಕೆ ಗಾಳಿ, ಬೆಳಕಿಗೋಸ್ಕರ ಸುಂದರವಾದ ಜಾಲಂಧರಗಳೂ ಇರುವವು. ಈ ದೇವಾಲಯವು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣು ದೇವಾಲಯವಾಗಿದ್ದು ನಂತರದಲ್ಲಿ ಪರಿವರ್ತನೆಗೊಂಡು ಇಂದು ಮೇಗಣ ಶಿವಾಲಯ ಎಂಬ ಅಭಿದಾನವನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ. ಇದು ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ.ಶ. 595 ರಿಂದ 605 ರ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಮಂಗಳೀಶನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ನಿರ್ಮಾಣ ಆಗಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯನ್ನು ಸಂಶೋಧಕರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುವರು. ಇದು ವಿಷ್ಣು ದೇವಾಲಯವೆಂದು ಹೇಳಲು ಪೂರಕವಾಗಿ ಭಿತ್ತಿಯ ಗುಂಟ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಹಲವಾರು ಸುಂದರ ವಿಗ್ರಹಗಳು ಕಂಗೊಳಿಸುವವು. ಅಧಿಷ್ಠಾನದ ಕೆಳಗಿನ ಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ, ಕುಬ್ಜಗಣಗಳು, ರಾಮಾಯಣ ಮಹಾಭಾರತದ ಕಥಾ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ (ಎಡಗಡೆ) ನರಸಿಂಹ ಅವತಾರದ ಸುಂದರವಾದ ಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ನರಸಿಂಹ

ಅಷ್ಟಭುಜಗಳಿಂದ ದೈತ್ಯ ಹಿರಣ್ಯಕಶ್ಯಪನನ್ನು ಸಂಹಾರಗೈಯ್ಯುತ್ತಿರುವ ವಿಗ್ರಹ ತುಂಬಾ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ನರಸಿಂಹ ವಿಗ್ರಹದ ಕೆಳಗಿನ ಕುಬ್ಜಗಣಗಳ ಪಟ್ಟಿಕ ಅತ್ಯಂತ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿವೆ. ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ (ಹಿಂದೆ) ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ಕೃಷ್ಣಾವತಾರದಲ್ಲಿ ಕಾಳಿಂಗ ಮಡುವಿನಲ್ಲಿಯ ಕಾಳಿಂಗನೆಂಬ ಸರ್ಪವನ್ನು ಕೊಲ್ಲುತ್ತಿರುವ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಕಾಳಿಂಗನ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ನಾಗನಾಗಿಯರು ಇದ್ದಾರೆ. ಇನ್ನು ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಬಲಕ್ಕೆ (ದಕ್ಷಿಣದ ಗೋಡೆಗೆ) ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಗೋವರ್ಧನ ಗಿರಿಧಾರಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ವಿಗ್ರಹಗೊಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕೆಳಗಿನ ಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವತ ರಾಮಾಯಣದ ಕಥಾನಕಗಳು ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

6. ಕೆಳಗಣ ಶಿವಾಲಯ:

ಕೆಳಗಣ ಶಿವಾಲಯದ ನಿರ್ಮಾಣ ಕಾಲ ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ.ಶ. 595 ರಿಂದ 605 ರ ಮಧ್ಯ ಆಗಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಇದೆ. ಇದು ಮಂಗಳೀಶನ ಕಾಲದ ದೇವಾಲಯ ಆಗಿರಬಹುದು ಎಂದು ಸಂಶೋಧಕರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇದರ ಗರ್ಭಗುಡಿ ಚೌಕಾಕೃತಿಯಾಗಿದ್ದು ಇದೊಂದು ನಿರಾಧಾರ ದೇವಾಲಯ. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಾ ಪಥವಿಲ್ಲ. ಗರ್ಭಗೃಹದ ಮೇಲೆ ಸುಂದರವಾದ ಗೋಲಾಕಾರದ ಗುಮ್ಮಟವಿದೆ. ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದ ಇದೊಂದು ಮಹತ್ತರ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿದೆ.

ಬಾದಾಮಿ ಸ್ಮಾರಕಗಳು ಎದುರಿಸುತ್ತಿರುವ ಸವಾಲುಗಳು:

ಬಾದಾಮಿ ಸ್ಮಾರಕಗಳು ಕರ್ನಾಟಕದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಮತ್ತು ಐತಿಹಾಸಿಕ ಪರಂಪರೆಯ ಪ್ರಮುಖ ಆಸ್ತಿಗಳಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಇವು ಹಲವಾರು ಸವಾಲುಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸುತ್ತಿವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ವಿವರಿಸಬಹುದು:

1. ನೈಸರ್ಗಿಕ ಸವಾಲುಗಳು

- ಗಾಳಿ, ಮಳೆ, ಬಿಸಿಲು ಮುಂತಾದ ಹವಾಮಾನ ಪರಿಣಾಮಗಳಿಂದ ಕಲ್ಲುಗಳ ಕುಲುಷಿತಗೊಳಿಕೆ.
- ನೀರಿನ ಸೋಸು ಮತ್ತು ತೇವಾಂಶದಿಂದ ಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಬಿರುಕು ಬರುವುದು.
- ಪ್ರಕೃತಿ ವಿಕೋಪಗಳು (ಮಳೆ, ನೆರೆ) ಸ್ಮಾರಕಗಳಿಗೆ ಹಾನಿ ಮಾಡುವುದು.

2. ಮಾನವೀಯ ಸವಾಲುಗಳು

- ಪ್ರವಾಸಿಗರ ಅಸಾವಧಾನ ನಡೆ – ಕಲ್ಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಬರಹ, ಕೆತ್ತನೆ ಮಾಡುವುದು, ಕಸ ಎಸೆಯುವುದು.
- ಕಳ್ಳತನ ಹಾಗೂ ವಿಗ್ರಹಗಳ ಕಳ್ಳಸಾಗಣೆ.
- ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಹಾನಿ.

3. ಪರಿಸರ ಮತ್ತು ನಗರೀಕರಣ ಸವಾಲುಗಳು

- ನಗರೀಕರಣದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಮಾಲಿನ್ಯ.
- ವಾಹನಗಳಿಂದ ಹೊರಬರುವ ಹೊಗೆ, ಧೂಳು ಇತ್ಯಾದಿಯಿಂದ ಶಿಲ್ಪಗಳ ಹಾನಿ.
- ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ಅಸಮರ್ಪಕ ನಿರ್ಮಾಣ ಕಾರ್ಯಗಳಿಂದ ಸ್ಮಾರಕಗಳ ಸೌಂದರ್ಯ ಕುಸಿತ.

4. ಆಡಳಿತಾತ್ಮಕ ಸವಾಲುಗಳು

- ಸಂರಕ್ಷಣೆಗೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಅನುದಾನದ ಕೊರತೆ.
- ಪುರಾತತ್ವ ಇಲಾಖೆಯ ಸೀಮಿತ ಸಿಬ್ಬಂದಿ ಮತ್ತು ಸಂಪನ್ಮೂಲಗಳು.
- ಪ್ರವಾಸೋದ್ಯಮ ಮತ್ತು ಸಂರಕ್ಷಣೆ ನಡುವೆ ಸಮತೋಲನದ ಕೊರತೆ.

5. ಸಾಮಾಜಿಕ ಸವಾಲುಗಳು

- ಸ್ಥಳೀಯರಲ್ಲಿ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಬಗ್ಗೆ ಜಾಗೃತಿಯ ಕೊರತೆ.
- ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಹಾಗೂ ಯುವಜನತೆಗೆ ಸ್ಮಾರಕಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಅರಿವು ಕಡಿಮೆ.
- ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಹೆಮ್ಮೆಯ ಅಭಾವದಿಂದ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯ .

ಬಾದಾಮಿ ಸ್ಮಾರಕಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣೆ:

ಭಾರತವು ತನ್ನ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಐತಿಹಾಸಿಕ ವೈಭವದಿಂದ ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಅನೇಕ ರಾಜವಂಶಗಳು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ದೇವಾಲಯಗಳು, ಕೋಟೆಗಳು, ಶಿಲಾಗೃಹಗಳು ಹಾಗೂ ಶಿಲ್ಪಗಳು ನಮ್ಮ ದೇಶದ ಹೆಮ್ಮೆ. ಕರ್ನಾಟಕದ ಬಾಗಲಕೋಟೆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬಾದಾಮಿ ಪಟ್ಟಣವು ಚಾಲುಕ್ಯರ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿದ್ದು, ಇಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಸ್ಮಾರಕಗಳು ಇಂದು ಭಾರತದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪರಂಪರೆಯ ಅಪಾರ ಸಂಪತ್ತಾಗಿ ಉಳಿದಿವೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸುವುದು ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯಾಗಿದೆ.

ಪುರಾತತ್ವ ಇಲಾಖೆಯ (ASI) ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಕ್ರಮಗಳು:

- ಬಾದಾಮಿ ಸ್ಮಾರಕಗಳನ್ನು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸಂರಕ್ಷಿತ ಸ್ಮಾರಕಗಳಾಗಿ ಘೋಷಿಸಲಾಗಿದೆ.
- ಕಲ್ಲುಗಳ ಬಿರುಕು ಮುಚ್ಚುವಿಕೆ, ಶಿಲ್ಪಗಳ ರಾಸಾಯನಿಕ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದೆ.
- ಸ್ಮಾರಕಗಳ ಸುತ್ತಮುತ್ತ ಬೇಲಿ ಹಾಕಿ ಭದ್ರತೆ ಕಲ್ಪಿಸಲಾಗಿದೆ.
- ಪ್ಲಾಸ್ಟಿಕ್ ನಿಷೇಧ.
- ಸ್ವಚ್ಛತಾ ಸಿಬ್ಬಂದಿ ನಿಯೋಜನೆ.
- ಪರಿಸರ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಹಸಿರು ಪ್ರದೇಶಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ.
- ಪ್ರವಾಸಿಗರಿಗೆ ಜಾಗೃತಿ ಮೂಡಿಸುವ ಫಲಕಗಳು ಹಾಗೂ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರು.
- ಸ್ಮಾರಕಗಳಿಗೆ ಹಾನಿ ಮಾಡಿದವರಿಗೆ ದಂಡ.
- ಆನ್‌ಲೈನ್ ಮೂಲಕ ಪ್ರವಾಸೋದ್ಯಮ ಪ್ರಚಾರ.

ಬಾದಾಮಿ ಸ್ಮಾರಕಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗೆ ಕೈಗೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಕ್ರಮಗಳು

ಬಾದಾಮಿ ಸ್ಮಾರಕಗಳು ನಮ್ಮ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪರಂಪರೆಯ ಅಮೂಲ್ಯ ಸಂಪತ್ತಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಭವಿಷ್ಯದ ಪೀಳಿಗೆಯವರಿಗೂ ಉಳಿಸಲು ಕೆಲವು ಪ್ರಮುಖ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಬೇಕು:

- ಹಾನಿಗೊಂಡ ಶಿಲ್ಪಗಳ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ದುರಸ್ತಿಪಡಿಸುವಿಕೆ.
- ರಾಸಾಯನಿಕ ಸಂರಕ್ಷಣೆ.
- ಕಲ್ಲಿನ ಬಿರುಕುಗಳನ್ನು ತುಂಬಿಸುವುದು.

- 3D ಸ್ಕ್ಯಾನಿಂಗ್ ಮತ್ತು ಡಿಜಿಟಲ್ ದಾಖಲೆ.
- ಮಳೆನೀರು ಹರಿವಿಗೆ ಸೂಕ್ತ ವ್ಯವಸ್ಥೆ.
- ಹಸಿರು ಪರಿಸರ ಕಾಪಾಡುವುದು.
- ಜನರಲ್ಲಿ ಅರಿವು ಮೂಡಿಸುವ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು.
- ಸ್ವಯಂಸೇವಕ ಗುಂಪುಗಳಿಂದ ಸಹಕಾರ.

ಸಮಾರೋಪ

ಬಾದಾಮಿ ಸ್ಮಾರಕಗಳು ಕೇವಲ ಶಿಲ್ಪಕಲೆ ಅಥವಾ ದೇವಾಲಯಗಳಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಅವು ನಮ್ಮ ಇತಿಹಾಸ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮತ್ತು ಕಲೆಗಳ ಜೀವಂತ ಸಾಕ್ಷ್ಯ. ಅವುಗಳನ್ನು ಉಳಿಸುವುದು ಭವಿಷ್ಯದ ಪೀಳಿಗೆಯವರಿಗಾಗಿ ನಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯ. ಸರ್ಕಾರ, ಪುರಾತತ್ವ ಇಲಾಖೆ, ಸ್ಥಳೀಯರ ಸಹಕಾರದಿಂದ ಇವು ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಉಳಿಯಲಿವೆ.

ಪರಾಮರ್ಶನ ಗ್ರಂಥಗಳು:

1. ಡಾ. ಸಿಂದಗಿ ರಾಜಶೇಖರ್., (1988), ಕರ್ನಾಟಕ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಮತ್ತು ಚಿತ್ರಕಲೆ, ಸುಜಾತಾ ಪಬ್ಲಿಕೇಶನ್, ಧಾರವಾಡ.
2. ಡಾ. ಪತ್ತಾರ ಶೀಲಾಕಾಂತ., (2008), ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಸಂಪದ, ಶ್ರೀ ವೀರ ಪುಲಿಕೇಶಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಸಂಸ್ಥೆ, ಬಾದಾಮಿ.
3. ಡಾ. ಪತ್ತಾರ ಶೀಲಾಕಾಂತ., (2000), ಬಾದಾಮಿ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ.
4. ಡಾ. ಪತ್ತಾರ ಈರಣ್ಣ ಕೆ., ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪರಂಪರೆ.
5. ಪ್ರೊ. ಪಾಡಿಗಾರ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ವೆಂ., (2007–2008), ಬಾದಾಮಿಯ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಶಾಸನಗಳು, ವಾಸ್ತು ಮತ್ತು ಶಿಲ್ಪಕಲೆ.
6. ಪುರಾತತ್ವ ಸರ್ವೇಕ್ಷಣಾ ವರದಿಗಳು (ASI Reports), ಪುರಾತತ್ವ ಸರ್ವೇಕ್ಷಣಾ ಇಲಾಖೆ, ಭಾರತ ಸರ್ಕಾರ.
7. Archaeological Survey of India, Badami – Archaeological Survey of India Publica–tions, New Delhi.

Funding:

This study was not funded by any grant.

Conflict of interest:

The Authors have no conflict of interest to declare that they are relevant to the content of this article.

About the License:

© The Authors 2024. The text of this article is open access and licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.